

اهداف توسعه هزاره جمهوری اسلامی ایران (MDGs)

۱۳۹۰

مجری:

مهشید منزوی

همکاران طرح:

صمد اصغری - مامک ضیائیان - پریسا بخشی - مهسا سعادت - آزاده درمیانی - حمید رضا جلالی

مشاور:

قدرت طاهری

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

پژوهشکده‌ی آمار

زمستان ۱۳۹۰

به نام خداوند جان و خرد

پیش‌گفتار

از سال ۱۳۸۹ بر اساس ماده ۶۸ قانون برنامه پنجم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور، مرکز آمار ایران مکلف است که هر ساله گزارش اهداف توسعه هزاره جمهوری ایران را تهیه و منتشر نماید. در این راستا گزارش حاضر به‌منظور نیل به اهداف این برنامه و همچنین گسترش مفاهیم و برنامه‌های دستیابی به این اهداف صورت گرفته است.

مشخص شدن دفتر محاسبه شاخص برنامه‌ها و سیاست‌های کلان مرکز آمار ایران و تشکیل کارگروه تهیه گزارش اهداف توسعه هزاره جمهوری اسلامی ایران و ارتباط با واحدهای تهیه این شاخص‌ها در سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی و گردآوری شاخص‌های مذکور به‌همراه شناسنامه مرتبط با هر یک از آنها از جمله اقدامات صورت گرفته در زمینه تهیه گزارش حاضر بوده است.

گزارش حاضر حاوی مجموعه‌ای از آخرین اطلاعات موجود در حوزه آرمان‌های هشت‌گانه توسعه هزاره می‌باشد که نتایج سرشماری‌ها و آمارگیری‌های نمونه‌ای اجرا شده توسط مرکز آمار ایران و همچنین آمارهای ثبتي و نتایج آمارگیری‌های اجرا شده سایر دستگاه‌های اجرایی کشور، منابع آماری این گزارش را تشکیل می‌دهند.

لازم است از سازمان‌ها و دستگاه‌های اجرایی که نقش ارزنده‌ای در ارائه اطلاعات آماری این گزارش داشته‌اند و همچنین مجری طرح، سرکار خانم دکتر مهشید منزوی (عضو هیأت علمی جهاد دانشگاهی دانشگاه تربیت معلّم)، خانم‌ها مامک ضیائی‌ان، پریسا بخشی، مهسا سعادت‌ی و آزاده درمیانی و آقایان صمد اصغری و حمیدرضا جلالی و همچنین آقای قدرت طاهری (مدیرکل دفتر محاسبه شاخص برنامه‌ها و سیاست‌های کلان) که در تهیه و تدوین این نشریه تلاش نموده‌اند تشکر و قدردانی شود.

گروه پژوهشی آمارهای اقتصادی

فهرست مطالب

<u>صفحه</u>	<u>عنوان</u>
	فصل اول:
۱	۱-۱- مقدمه
۲	۱-۲- بیان مسئله
۳	۱-۳- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش
۴	۱-۴- اهداف و دستاوردهای مشخص پژوهش
	فصل دوم:
۷	۲-۱- مقدمه
۷	۲-۲- معرفی آرمان‌ها، اهداف و شاخص‌های توسعه هزاره
۱۸	۲-۳- آرمان‌ها و شاخص‌های آنها
۷۱	فهرست منابع

فصل اول

۱-۱- مقدمه:

رسیدن به توسعه پایدار هدف و خواسته هر کشوری است. اما برای تحقق این هدف چالش‌هایی وجود دارد که باید بر آنها غالب شد. مهم‌ترین چالش فقر محسوب می‌شود که پایه و اساس بسیاری از موانع دیگر است. فقر از جمله موضوعات مهمی محسوب می‌شود که در حوزه رفاه اقتصادی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. روزانه ۲۷ هزار نفر و در هر دقیقه ۱۹ نفر در جهان بر اثر فقر می‌میرند و حدود ۱۰ میلیون کودک در سراسر جهان به دلیل فقدان آموزش و فقر مورد سوءاستفاده قرار می‌گیرند. حدود ۱.۴ میلیارد نفر در فقر مطلق به سر می‌برند.

فقر موجب محدود شدن توسعه انسانی شده و صدمات گسترده و طولانی مدتی بر جای می‌گذارد. به همین دلیل مبارزه برای ریشه کنی فقر از جمله اهداف و اولویت‌های دولت‌ها برای رسیدن به توسعه محسوب می‌شود. از موانع دیگر نبودن آموزش و بی‌سوادی است. تا آگاهی نباشد قطعاً پیشرفتی صورت نمی‌گیرد و عقب ماندگی پابرجا می‌ماند. توجه به زنان و قابلیت‌های آنان، اهمیت دادن به کودکان و توجه به سلامت و بهداشت آنها و مبارزه با انواع بیماری‌ها، حفظ محیط‌زیست و منابع موجود از موارد دیگری است که در صورت برآورده شدن آنها می‌توان گام‌های محکم‌تری برای رسیدن به توسعه پایدار برداشت.

۲-۱- بیان مسئله:

توسعه فرآیندی همه جانبه است که معطوف به بهبود تمامی ابعاد زندگی مردم یک جامعه است. توسعه ابعاد مختلفی را در برمی گیرد، توسعه اقتصادی، توسعه سیاسی، توسعه فرهنگی، توسعه اجتماعی و توسعه امنیتی (دفاعی). بنابراین برای توسعه یافتن یک کشور باید ابعاد مختلف ارتقا پیدا کند. رشد و ارتقای این ابعاد مستلزم رفع موانع و محدودیت‌های موجود است.

در هر جامعه‌ای این موانع کم و بیش برقرار است، در این بین کشورهای مختلف با نشست‌های متعددی که در مقر سازمان ملل متحد برگزار کرده‌اند به این نتیجه رسیده‌اند که این موانع و چالش‌ها باید مشخص و برطرف شوند. چالش‌ها به صورت اهداف مشخصی ارائه شده‌اند که بنا بر توافق سران کشورهای مختلف تا زمان مشخص (سال ۲۰۱۵) باید به آن‌ها دست یافته شود. این اهداف در مورد یک سلسله از اهداف زمان‌بندی شده و قابل اندازه‌گیری شامل مبارزه با فقر و گرسنگی، بیماری‌ها، بی‌سوادی، تخریب محیط‌زیست و نابرابری جنسیتی و نیز ایجاد یک مشارکت جهانی برای توسعه از سوی کشورها به تصویب رسیده است.

جمهوری اسلامی ایران نیز به عنوان یکی از اعضا و امضاکننده توافق صورت گرفته باید در دستیابی به این اهداف گام بردارد.

تحقق این مهم مستلزم نگاه نوینی به توسعه است که در آن بر تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی و زیست محیطی تأکید می‌شود. این اهداف شاخص‌های مختلفی را در بر می‌گیرد که محاسبه آن‌ها نشان دهنده وضعیت کنونی هر کشوری در رسیدن به هدف توسعه است.

در این تحقیق برآنیم که این اهداف، شاخص‌ها و روش محاسبه آن‌ها ارائه شود تا مشخص شود که در حال حاضر تا رسیدن به توسعه چه گام‌های دیگری باید برداشته شود، نواقص کار در چیست و تا هدف چقدر راه باقی است.

۳-۱- اهمیت و ضرورت انجام پژوهش:

در خلال دو سده اخیر و پس از انقلاب صنعتی به ویژه در نیم قرن اخیر، جامعه جهانی، تحولات عمیقی را در حوزه‌های مختلف اقتصادی، اجتماعی، فناوری و محیط‌زیست تجربه کرده است. طی دهه‌های اخیر، جامعه انسانی در عرصه‌های متعددی پیش رفته است. دستاوردهای جامعه جهانی به خصوص در دهه‌های پایانی قرن بیستم بسیار اعجاب‌انگیز بوده به طوری که تصور آن برای کسانی که در ابتدای قرن بیستم می‌زیسته‌اند، غیر ممکن به نظر می‌رسیده است. در کنار دستاوردهای شگرف انسانی، جامعه جهانی در عرصه‌های مختلف شاهد مشکلاتی بوده که موانعی جدی را فراروی آن قرار داده است. رشد فزاینده جمعیت، فقر و سوءتغذیه در برخی جوامع، تخریب و بهره‌برداری بی‌رویه محیط‌زیست و رشد ناهنجاری‌های اجتماعی تنها برخی از معضلاتی هستند که تمام جوامع انسانی را تحت تأثیر قرار داده و شرایط حادی را برای جامعه جهانی ایجاد کرده اند.^۱

این موارد بحران‌هایی نیستند که با اقدام‌های کوتاه مدت و اتخاذ سیاست‌های فاقد انسجام سامان یابند، بلکه نیازمند اتخاذ اقدام‌هایی مستمر و هدفمند هستند تا به واسطه آن‌ها بتوان جامعه جهانی را به سطح معقولی از توسعه رساند. به همین دلیل اتخاذ تدابیر مناسب برای رویارویی با این چالش‌ها، همکاری و تشریک مساعی تمام کشورهای جهان را می‌طلبد. بنابر این پرداختن به چالش‌های فزاینده آدمی در هزاره سوم مستلزم رویکرد جدیدی از توسعه است که لزوماً انسان را در کانون توجهات خود قرار دهد و رشد اقتصادی را نه به عنوان یک هدف، بلکه به منزله یک وسیله قلمداد کرده و فرصت‌های زندگی نسل‌های آینده را به موازات فرصت‌های زندگی نسل‌های حاضر مورد توجه قرار دهد.^۲ جامعه جهانی به این باور رسیده که باید اقدام‌های همه جانبه‌تری را برای حل معضلات در دستور کار قرار دهد. به همین دلیل در خلال سال‌های گذشته، جامعه جهانی، شاهد نشست‌های متعددی برای مواجهه با معضلات اقتصادی، اجتماعی و زیست محیطی

^۱ پور اصغر سنگاچین، ۱۳۸۶

^۲ کامان و همکاران، ۲۰۰۵

بوده است. از مهم‌ترین این گردهمایی‌ها، می‌توان به نشست سران دولت‌ها در سپتامبر سال ۲۰۰۰ در نیویورک اشاره کرد. در این نشست اهداف توسعه هزاره مطرح شده و به تصویب رسید. به جز توسعه از مهمترین دلایل دیگری که در مورد این اهداف اهمیت دارد می‌توان به مسائلی چون صلح، امنیت، حقوق بشر و آزادی‌های بنیادین اشاره کرد. اهداف هزاره را می‌توان از چند منظر مهم دانست:

- تحقق آن تا سال ۲۰۱۵ مدنظر است، بنابر این برنامه زمان‌بندی دارد و قابل اندازه‌گیری است.

- خیلی از کشورها در این برنامه مشارکت دارند و از لحاظ سیاسی سران کشورها پشتیبانی خوبی محسوب می‌شوند. پس تعهد برای اجرا و رسیدن به اهداف وجود دارد.

- این برنامه‌ها واقع بینانه بوده و قابل دستیابی هستند.

در تعیین اهداف و شاخص‌های مربوطه سازمان‌ها و کارشناسان مختلفی درگیر بوده‌اند تا بتوانند تمامی موارد را در نظر بگیرند. مهم‌ترین این سازمان‌ها عبارتند از: سازمان بین‌المللی کار، سازمان خواربار و کشاورزی ملل متحد، سازمان آموزشی، علمی و فرهنگی ملل متحد سازمان جهانی بهداشت، برنامه مشترک ملل متحد برای HIV/ AIDS، صندوق کودکان سازمان ملل متحد، صندوق توسعه زنان ملل متحد، برنامه توسعه ملل متحد، برنامه محیط‌زیست ملل متحد، کنوانسیون چارچوب ملل متحد برای تغییرات آب و هوایی.

۴-۱- اهداف و دستاوردهای پژوهش:

اهداف توسعه هزاره در واقع آزمونی برای اراده سیاسی به منظور ایجاد مشارکت‌های وسیع‌تر و عمیق‌تر است، کشورهای در حال توسعه مسئولیت دارند برای آزادسازی انرژی‌های خلاق مردم خود اقدام کنند، اما به تنهایی و بدون تعهدات جدید و کاهش بدهی‌های خود نمی‌توانند به این

مهم برسند. اهداف توسعه هزاره در واقع وسیله‌ای برای سرعت بخشیدن به آهنگ توسعه و اندازه‌گیری و سنجش نتایج در اختیار جهانیان می‌گذارد.

منابع و دانش لازم برای تحقق بخشیدن به اهداف توسعه هزاره وجود دارد. طی سه سالی که تا موعد مقرر سال ۲۰۱۵ بین کشورها وجود دارد، لازم است که بر راهبردها و سیاست‌های لازم تمرکز کرد تا شتاب بیشتری در پیشرفت‌ها حاصل شود. اگرچه کاهش چشمگیری در فقر جهان محقق شده و بهبودهای قابل توجهی در زمینه ثبت نام مدارس و تساوی جنسیتی در آن‌ها حاصل شده است، پیشرفت‌هایی در کاهش مرگ و میر کودکان و مادران، درمان اچ‌آی وی و تضمین پایداری محیط زیست مشهود است، اما به دلیل اثر ترکیبی قیمت‌های بالای مواد غذایی و ضربه ناشی از بحران مالی و اقتصادی بین‌المللی، پیشرفت اهداف توسعه هزاره تهدید می‌شود. در بسیاری از کشورها رشد اقتصادی کاهش یافته و پیامد آن صادرات کشورهای در حال توسعه کاهش یافته که به از دست دادن تعداد قابل توجهی شغل منجر شده است. پایداری روند کاهش فقر و گرسنگی به دلیل آسیب‌پذیری در مقابل تغییرات آب و هوایی در معرض خطر است. رشد شتابان شهرنشینی و حاشیه نشینی شهری به خدمات اجتماعی فشار می‌آورد.

فصل دوم

۱-۲- مقدمه:

تصویب اعلامیه هزاره، تعهدی تاریخی- جهانی است که یکی از معتبرترین اسناد سازمان ملل در چند سال اخیر به شمار می‌رود. در سال ۲۰۰۰ میلادی، تمامی ۱۹۲ دولت عضو سازمان ملل متحد در مقر سازمان در نیویورک با یکدیگر دیدار کردند. سران کشورها بر مبنای طرحی اولیه با یکدیگر توافق کردند که تا سال ۲۰۱۵ به هشت هدف مشترک دست یابند. این هشت هدف را اهداف توسعه هزاره (MDGs) می‌نامند که در واقع هشت آرمان است که باید به آن‌ها دست یافته شود تا به چالش‌های اصلی توسعه جهان پاسخ دهند. بیانیه هزاره در سپتامبر سال ۲۰۰۰ توسط ۱۸۹ کشور پذیرفته شده و ۱۴۷ نفر از سران سیاسی آن را امضا کرده‌اند.

۲-۲- معرفی آرمان‌ها، اهداف و شاخص‌های توسعه هزاره:

هشت آرمانی که اهداف توسعه هزاره نامیده می‌شوند، عبارتند از:

آرمان ۱: از بین بردن فقر شدید و گرسنگی

آرمان ۲: دست یافتن به آموزش ابتدایی همگانی

آرمان ۳: گسترش و ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان

آرمان ۴: کاهش مرگ و میر کودکان

آرمان ۵: بهبود سلامت مادران

آرمان ۶: مبارزه با ایدز، مالاریا و سایر بیماری‌ها

آرمان ۷: تضمین پایداری محیط‌زیست

آرمان ۸: گسترش مشارکت جهانی برای توسعه.

این آرمان‌ها به هم پیوسته‌اند، پیشرفت یک هدف حامی پیشرفت دیگر اهداف است، بنابراین برای رسیدن به بهترین اثرات باید در تمامیت اهداف توسعه هزاره سرمایه گذاری کرد. این هشت آرمان به ۲۱ هدف و ۶۰ شاخص قابل تشخیص، تجزیه می شوند.

آرمان اول: ریشه کن کردن فقر شدید و گرسنگی

هدف: نسبت افرادی که با روزی کمتر از یک دلار زندگی می کنند و کسانی که از گرسنگی رنج می برند تا سال ۲۰۱۵ به نصف رسانده شوند. همچنین دست یافتن کامل و پر حاصل به اشتغال و کار سالم برای همه، که زنان و جوانان را نیز در بر داشته باشد.

در سطح جهان تعداد افراد فقیری که با کمتر از ۱/۲۵ دلار در روز زندگی می کنند از ۱.۸ میلیارد نفر در سال ۱۹۹۰ به ۱/۴ میلیارد نفر در سال ۲۰۰۵ کاهش یافت. در همین فاصله زمانی در کشور ما نیز درصد جمعیتی که درآمدشان زیر یک دلار است، پیوسته در حال کاهش است و میزان آن از ۰/۹ درصد در سال ۱۳۷۸ به ۰/۲ درصد در سال ۱۳۸۴ رسیده است. اگر چه این شاخص پیشرفت مطلوبی را در کاهش فقر درآمدی نشان می دهد، اما شواهد بیانگر آن است که تعداد مطلق افراد نیازمند به حمایت نهادهای حمایتی در این دوره چنین روند کاهشی را نداشته است. تصویب و اجرای برنامه پنج ساله چهارم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کشور که در تداوم برنامه های قبلی اهمیت ویژه ای برای تعمیم پوشش نظام جامع تأمین اجتماعی و اجرای سیاست های توسعه ای حامی فقرا در عرصه های مختلف اقتصادی و اجتماعی قائل شده است، فرصت مناسب را برای بهبود وضعیت فقر و گرسنگی در کشور فراهم می سازد.

رشد اقتصادی اشتغال- محور بنیان کاهش فقر است. شواهد به دست آمده در سطح کشورها حاکی از آن است که دستیابی به اشتغال کامل و مطلوب مستلزم رسیدگی به امر مشارکت کمتر و نرخ بیکاری بالاتر در میان زنان و جوانان است. بنابر این در رسیدن به این آرمان توجه به مشارکت

بیشتر زنان و جوانان و اشتغال آنان باید مدنظر قرار گیرد. علاوه بر این کاهش نابرابری‌ها و توجه بیشتر به روستاییان، حمایت از کشاورزی پایدار و توسعه روستایی به افزایش تولید غذا و کاهش فقر و گرسنگی کمک می‌کند.

آرمان دوم: دست یافتن به آموزش ابتدایی همگانی

هدف: تضمین شود که تا سال ۲۰۱۵ تمام پسران و دختران بتوانند مقطع ابتدایی را بگذرانند.

در سطح جهان ثبت نام در آموزش ابتدایی در سال ۲۰۰۷ به ۸۸ درصد رسید که نمایانگر افزایش ۵ درصدی در مقایسه با سال ۲۰۰۰ است. در ایران نیز دستیابی همگانی به آموزش ابتدایی همواره یکی از اولویت‌های سیاست‌های توسعه بوده است. نرخ ثبت نام خالص طی سال‌های ۱۳۸۹-۱۳۸۵ از ۹۷/۱ درصد به ۹۷/۴ درصد ارتقا یافته است. سیاست‌های متعددی در برنامه پنج ساله چهارم توسعه پیش‌بینی شده که سند ملی "آموزش و پرورش برای همه" مجموعه این سیاست‌ها را در بردارد. ایجاد فرصت‌های برابر برای یادگیری و دسترسی به آموزش و پرورش برای همه، ارتقای کیفیت آموزش و پرورش و توسعه و مشارکت بخش‌های غیر دولتی در امر آموزش و پرورش به عنوان افق چشم‌انداز این سند پیش‌بینی شده‌اند.

اگر از ترک تحصیل، به ویژه بین دختران، پیشگیری و برآمدهای واقعی آموزشی را تضمین کنیم، هدف آموزش ابتدایی همگانی دست یافتنی خواهد بود. در ایران نرخ ماندگاری دانش آموزان در سال‌های ۱۳۸۸-۱۳۸۴ ابتدا کاهش و سپس افزایش را نشان می‌دهد. (جدول ۷-۲)

پایین آوردن کاهش هزینه‌های آموزش به خصوص در مناطق روستایی، تأمین امکانات لازم تحصیلی با توجه به پراکندگی اقلیمی و جغرافیایی گسترده جمعیت، طراحی و تدوین مواد آموزشی با توجه به ویژگی‌های فرهنگی، اجتماعی و فردی، شناسایی لازم‌التعلیمان و تقویت نظام آماري موجود در این خصوص می‌تواند کمک‌های مؤثری برای نیل به این هدف محسوب شود.

آرمان ۳: گسترش و ترویج برابری جنسیتی و توانمندسازی زنان

هدف: حذف نابرابری‌های جنسیتی در آموزش ابتدایی و متوسطه، ترجیحاً تا سال ۲۰۰۵ و در تمام سطوح تا سال ۲۰۱۵.

پیشرفت چشمگیری در حذف شکاف جنسیتی در سطح مدارس جهان حاصل شده است. نرخ ثبت نام دختران در مدارس تا سال ۲۰۰۸ به ۹۶ دختر به ازای هر ۱۰۰ پسر رسیده، این در حالی است که سطح شاخص مزبور در سال ۱۹۹۱ تنها ۹۱ دختر در ازای هر ۱۰۰ پسر بوده است. در ایران بررسی شاخص نسبت دختران به پسران در تحصیلات ابتدایی، متوسطه و عالی نشان دهنده بهبود این شاخص در تحصیلات ابتدایی از ۹۳/۶۴ در سال ۱۳۸۵ به ۹۴/۳ درصد در سال ۱۳۸۹ است. طی این مدت، نسبت زنان باسواد به مردان باسواد گروه سنی ۱۵-۲۴ سال نیز از ۹۶/۵ درصد به ۹۹/۲ درصد افزایش یافته است.

علیرغم پیشرفت‌های حاصل شده در بسیاری از کشورها، زنان همچنان کمتر از مردان از اشتغال بهره‌مند هستند. افزایش سطح تحصیلی و تغییر در شرایط فرهنگی و اجتماعی و اقتصادی کشور، باعث اقبال روزافزون زنان برای ورود به بازار کار شده است که به دلیل فقدان ظرفیت‌های کافی برای جذب این جمعیت زیاد در بازار کار، نرخ بیکاری زنان اغلب فراتر از مردان می‌باشد. نرخ بیکاری زنان در سال ۱۳۸۹، ۱۴/۹ درصد برآورد شده است.

اصلاحات حقوقی و اصلاحات قوانین اساسی کشورها باعث تشدید توانمندی سیاسی، اقتصادی و اجتماعی زنان می‌شود. در سال ۲۰۰۹ نسبت کرسی‌های پارلمانی که در اختیار زنان بود به طور متوسط در سطح ۱۸ درصد قرار داشت و پیشرفت در این خصوص در بسیاری از کشورها کند است. در ایران تعداد نمایندگان زن در مجلس شورای اسلامی طی سال‌های ۱۳۸۴ تا ۱۳۸۸ کاهش یافته است. در سال ۱۳۸۸ سهم زنان از کرسی‌های مجلس ۲۸ درصد بوده است.

در تداوم سیاست‌های اتخاذ شده مربوط به توانمندسازی زنان، اتخاذ سیاست‌های مختلف در خصوص گسترش فرصت‌های برابر آموزشی، اشتغال، مشارکت فعال در عرصه‌های سیاست‌گذاری